

Fascinující příběh o zrodu zla i naděje

Na úvod nové sezony uvedlo ostravské Divadlo Petra Bezruče inscenaci Velký sešit, kterou režíroval Marián Amsler. Ve spolupráci s dramaturgyní Marií Špalovou se pokusil na jeviště převést téměř celou románovou trilogii švýcarské spisovatelky maďarského původu Agoty Kristofové – fascinující dílo, které řadu divadelníků uchvátilo nejen svou působivou analýzou zrodu zla, ale i netradičním stylistickým zpracováním.

V první polovině se tvůrci soustředí na zpracování nejčastěji dramatinovaného úvodního Velkého sešitu – deníkovou formou zachyceného příběhu dvou téměř mystickým poutem spojených dvojčat Lucase a Clause, která matka za války odveze z města k nenávidné babičce. Chlapci vpadnou do nelibostné reality venkova a rychle pochopí, že cynismu a surovosti se lze ubránit zase jedině zlem. S dětsky drsnou přímostí si budují svět s vlastní logikou, kde je pokrytectví pokládáno za správný postoj.

Ve druhé části inscenace se pak prolínají dějové pasáže dílu s názvem Důkaz, sledující pouze osudy Lucase, který po nelegálním odchodu bratra do ciziny osaměle hospodaří v babiččině domě, se značně redukovánými motivy závěrečné Třetí lži – retrospektivního dialogu dvou stárnoucích mužů, jejichž příběhy vzdáleně připomínají osudy dvojčat. Zatímco Velkým sešitem se klene výrazný dramatický oblouk, následující části, v nichž se zcela mění perspektiva pohledu na hrdiny, jsou především postmoderní hrou, která znejišťuje čtenáře a vyvolává jeho pochybnosti, zda se příběh skutečně odehrál. A právě ono propojení nesourodých částí se stalo asi největším problémem dramatinace, která ve druhé půlce logicky pozbývá dynamičnost.

Mariánovi Amslerovi se nicméně podařilo témata přenést do divadelního jazyka velmi zdařile. Jeho variace na kruté magický realismus diváka svým pojetím – zvláště do přestávky – zcela pohltí. Na jedné straně se mu daří skvěle iluzivně evokovat život za války i během následujících období totality, zároveň divákům přesně zprostředkovává velmi specifickou strohost předlohy. V rámci této stylizace celý příběh povyšuje na silnou metaforu o tom, jak se v lidech probouzí zlo i totalitní myšlení. Amsler ale nemoralizuje, vše nechává volně plynout, aby o to silněji vyznělo, jak moc je potřebné se těmito mechanismům bránit.

K „magickému“ pojetí napomáhá i téměř pohádkově laděná scéna Marije Havran, která jeviště vyplnila realisticky vyhlížejícím valem pokrytým zelenou trávou. Ten je jak babiččiným nevládným domem, tak zároveň jeho nerovná plocha hrdinům symbolicky neposkytuje pevnou půdu pod nohama a může je buď zrazovat, nebo posilovat. Ve druhé polovině se pak scéna třídí na malé části, které – zcela neiluzivně – tvoří jakési bludiště s myšlenkami bratrů vypsány na bočních stěnách.

Do rolí Lucase a Clause byli obsazeni herci Ondřej Brett a Milan Cimerák, kteří v přesně vedeném hereckém pojetí s mechanickým, odživotněným odřikáváním úvah dokázali vystihnout zrod dvou malých zrůd, které odsuzujeme a zároveň jsme jimi fascinováni. Ondřeji Brettovi se ve druhé polovině navíc podařilo postavu Lucase posunout do polohy, kdy se bez opory svého dvojčete stává překvapivě lidštějším. Babička Kateřiny Krejčí je další ze série zlých stařen, jejichž vykreslení si herečka vychutnává s nebývalou grácií. S výjimkou zmíněných rolí pak většina herců ztvárňuje vždy několik postav, přičemž za pozornost stojí zejména Farář Dušana Urbana, který vystihl jeho proměnu od sebejistého suveréna až po absolutní trosku.

Je radostné konstatovat, že Bezruči po delší době opět nabízejí mimořádný divadelní zážitek.

Divadlo Petra Bezruče Ostrava – Agota Kristofová: Velký sešit. Režie Marián Amsler, překlad Sergej Machonin a Jan Machonin, Drahoslava Janderová, dramaturgie Marie Špalová, dramaturgie Marie Špalová, Kateřina Menclerová, výprava Marija Havran, hudba Mario Buzzi. Premiéra 22. září 2017.

Pavla Bergmannová / Divadelni-noviny.cz / 1. 11. 2017

Velký sešit vypráví o hledání totožnosti v proměnách reality

Novou sezónu Divadla Petra Bezruče se sloganem „někdo to rád bezruč“ zahájila adaptace románové trilogie Agoty Kristofové VELKÝ SEŠIT. První část hry sleduje syrové a kruté zážitky nerozlučných chlapců-dvojčat na maďarském venkově během druhé světové války, v druhé části se poválečné osudy chlapců rozcházejí a výklad událostí se stává nejednoznačný. Ambiciózní inscenace v Divadle Petra Bezruče hostujícího režiséra Mariána Amslera měla premiéru 22. září 2017.

VELKÝ SEŠIT je debut ve Švýcarsku žijící Agoty Kristof (1935-2011), která utekla z Maďarska za povstání roku 1956. Napsaný franštinou, avšak jakoby přes prizma maďarštiny, vzbudil pozornost úderným, přímočarým stylem, kritika jej přirovnává k dílům Becketta či Ionesca. Jména postav Lucas a Claus jsou přesmyčkou a naznačují jejich dvojjednost. Jako desetiletí jsou za války vyvezeni matkou na venkov. Nemohou bez sebe být, potlačují city a emoce, vše si zapisují jako "my". Setkávají se s fašismem, antisemitismem, sexuální perverzí, násilím i smrtí a tvoří si vlastní morálku. Druhý díl trilogie, DŮKAZ, začíná znejistovat předcházející. Od bratra oddělený Lucas vede zápisky již jen jako "já", poválečný děj vrcholí v době lidového povstání. Poslední díl, TŘETÍ LEŽ, vše dosavadní zpochybňuje, emigrant Claus tvrdí, že byl vždy sám a druhého si vymyslel, aby přežil nesnesitelnou samotu.

Trilogie je psána odcizeným jazykem bez emocí, s odstupem od běžné řeči, v gramaticky jednoduchých větách. Strohost a věčnost usnadňuje převod do jevištní mluvy, avšak proměny a zpochybňování prezentované v druhém a třetím díle konstrukci jedolité hry komplikují. (Přesvědčivá adaptace prvního dílu Velký sešit v provedení Nitranského divadla byla uvedena na Dream Factory 2016, stejně jako komorní monodrama MeetFactory nazvané Třetí lež.) Režisér Marián Amsler, který rád volí složité a technicky náročné formy, navrhl divadlu scénické provedení kompletní trilogie. Rozsáhlý text dramaturgie Marie Špalové upravila Kateřina Menclerová s ohledem na přijatelnou délku tak, že po Velkém sešitu následuje druhá část hry tvořená zhutněným dějem Důkazu a až v závěru je použit motiv ze Třetí lži.

Pozadí scény tvoří travnatý svah rozdělený dveřmi do chalupy, vpravo je později mj. pokoj, fara a knihkupectví, vlevo pak dvůr i místnost knihovny. Temnou atmosféru dění zesiluje střídme osvětlení až příšeří. Svůj příběh začínají spolu vyprávět chlapci Lucas a Claus, žijící s tvrdou, necitelnou babičkou. Jsou neodlučitelní, pracují, učí se a zocelují, potlačují bolest i city, protože ty znejasňují poznání. Do velkého sešitu si vše zapisují, setkávají se s dcerkou sousedky, důstojníkem, jeho sluhou, knězem, služkou a ostatními, sledují vyhnání židů, násilí cizí armády a smrt blízkých koncem války. Druhá část začíná mezi ruinami či pomníky popsanými větami ze sešitu. Lucas se cítí bez bratra jako položivý, navazuje vztah s mladou ženou, jejím postiženým synem a ovdovělou knihovnicí, získá úřední identitu, posléze zemí otřese povstání proti komunistické totalitě. Závěrečné obrazy zachycují rodiče spolu s malým Clausem, ten je tady sám. Následuje střih na dva přicházející muže...

Marián Amsler se soustředil na téma formování charakteru pod vlivem utrpení fyzického a mravního, války, dvojí totality, emigrace. Na utváření osobnosti a morálky má prostředí rozhodující vliv a neúnosný tlak může vést i k narušení identity. Komplikovaná struktura trilogie, zejména postupné zpochybňování reality a identity byly pro tvůrčí tým výzvou, jak vše skloubit a dát hercům impuls k hledání nových poloh a odstínů projevu. Lucas Ondřeje Bretta a Claus Milana Cimeráka jsou jako srostlí, tvrdošijní a znečitlivění, pevní i nejistí, na scéně všechny zastihují. Babička Kateřiny Krejčí je tvrdá, ale pod hrubou slupkou lidská,

matka Markéty Harokové trpí rozporem citovosti a sobectví. Všichni další herci, zastávající dvě i více rolí - Jakub Burýšek, Dušan Urban, Vojtěch Říha, Michal Sedláček, Markéta Matulová, Marcela Čapková i nová tvář v souboru Magdaléna Tkačíková - tvoří dramaticky vyhraněné postavy a jsou režisérem vyladěni k vyrovnaným výkonům. Vznikla tak umělecky silná inscenace plná výrazných obrazů, která ovšem na vnímání diváka a jeho orientaci klade nemalé nároky.

Milan Líčka / Ostravablog.cz / 7. 10. 2017

Adaptace románu Velký sešit mrazivě pobaví a nedává prostor k pochybám o vynikající divadelní práci

Záříjovému školnímu šílenství se nevyhnulo ani Divadlo Petra Bezruče. Představením Velký sešit zahájilo nejen divadelní sezónu, ale také věnovalo jakýsi pomyslný dárek svému jmenovci, jehož 150. výročí si v těchto dnech připomínáme. Otevřením Pandořiny skříňky v podobě trilogie Agoty Kristofové si mohli inscenátoři vylámat zuby, ale ovacemi zaplavený závěr představení ukončil náročnou a poctivou práci vítězného tvůrčího týmu.

Malé velké divadlo – tak bych označila Divadlo Petra Bezruče po zhlédnutí představení Velký sešit. Zakousnout se do chuti trpkého nezralého ovoce románů Agoty Kristofové a vyždímat z ní čirou opojnou šťávu chce velkou dávku odvahy, fantazie a hlavně pevného tvůrčího základu. Snový tým Marián Amsler, Marie Špálová a Marija Havran zkombinoval své výsostné dovednosti a vytvořil mrazivě živoucí obraz literární předlohy.

Velký sešit – deník chlapců, dvojčat, které matka odveze do Malého města k babičce, aby byli v bezpečí před válkou. Neurčitý čas, neurčité místo, neurčitá řeč. Maďarská spisovatelka žijící za druhé světové války emigrovala do Švýcarska a psala román ve francouzštině. Jednoduché věcné zápisky očesané o zbytečné vedlejší linky neodbíhající od deníkové formy zachycující striktně skutečnost jsou rozpoznatelným stylem Agoty Kristofové.

Následující dva volně navazující romány – Důkaz a Třetí lež popírají vzájemně skutečnosti odehrávající se ve Velkém sešitě. Ať už existenci jednoho z bratrů nebo nakonec existenci čehokoli. Dějová linka všech třech dílů se tak od sebe vzájemně liší a navzájem se i popírá. Zmatenost, kterou Agota ve čtenářích vyvolává, papír velmi jistě unese, ale jak si s takovou látkou poradí divadelní scéna?

Dramatizace se ujala Marie Špálová. Již předem bylo jasné, že si na sebe nevezala lehký úkol – nicméně, jak sama poznamenala, největší práce byla se škrtním. Agota Kristofová má výborně postavené dialogy, takže knihu přečtete jedním dechem. A podobným principem se řídila také dramaturgie. Obdiv určitě patří jak Marie Špálové, která si s textem poradila velmi obezřetně a citlivě, tak i Kateřině Menclerové, která s ohledem na diváka dala některým pasážím nekompromisně najevo, že se bez nich divadelní prkna obejdou. A obě udělaly dobře.

I přes velké zásahy nakonec udržely všechny návaznosti tak, že i divák neznalý předlohy se nemusí cítit ochuzen. Představení je rozděleno na dvě části. Chronologický začátek dává také název celému představení – Velký sešit – ten se také objevuje ve všech částech s jistou modifikací a dostává tak významově širší rozsah. Oprávněně se dílo Agoty Kristofové řadí mezi světové literární skvosty. Obsah díla nešetří zobrazováním zrůdnosti války pitoreskním pohledem malých chlapců, kteří přijímají vše, co přichází, oddaným naivním pohledem a skoro až švejkovsky vše vracejí zpět. Nastavují okolí pokřivené zrcadlo chování, které se skrz ně filtruje do zhuštěné formy.

Devítiletá dvojčata transformoval režisér Marián Amsler do Ondřeje Bretta (Lucas) a Milana Cimeráka (Claus). Oba herci udrželi tragikomický nádech svých rolí v těsné blízkosti směšnosti natolik, že text Agoty Kristofové dostal plastičtější obraz, než bych byla bývala tušila, že je možné. Vedle bratrů doznívá ještě skřípavý hlas Kateřiny Krejčí v roli babičky, jež svůj literární předobraz zhmotnila s děsivou přesností.

Valčíkové tempo první části, kde se diváci seznámí s bratry, jejich babičkou nazývanou čarodějnici a ostatními postavami z Malého města, pozvolna graduje až do přestávky a diváci se neubrání občasnému úsměvu, za kterým se skrývá hluboký děs. Po přestávce si diváci mohou osvěžit pasáže s první částí, které doplňují přestavěnou scénu. Z původního zatravněného terénu okolo babiččina domu, který tvoří dominantu scény, se stává roztržité torzo působící dojmem myšlenkového labyrintu, kde se Lucas – zůstavší bratr – ztrácí. Návazný příběh využívá i dalších částí scén – na pravé straně knihovna nejprve jako dům dvojčat ve Velkém městě, paralelně jako fara a posléze jako dům zakoupený Lucasem. O výpravu se postarala světově známá Marija Havran.

Představení se ve druhé polovině zpomaluje a na jevišti se odehrává snové leporelo s útržky děje, které tvoří Lucasův život po odchodu bratra. Zpochybnění, že by snad nějakého bratra měl, se snaží kompenzovat starostí o malého chlapce Matyáše, který u něj zůstal po odchodu Jasmíny, jeho matky, které nabídl střechu nad hlavou. Složitý vztah končí smrtí, která zde má mnoho podob a je přijímána se stejnou dávkou emocí. Poslední část trilogie se redukuje do úředního zápisu, který z předešlého snu – noční můry – všechny probudí a uzavře celý příběh jakoby zavřením velkého sešitu, který už nemá další volné listy.

Na jevišti se představí téměř celý soubor Divadla Petra Bezruče včetně nové tváře Magdalény Tkačikové, která mezi kolegy zapadla bez zjevného problému. Její role Zaječí pysk a zmíněná Jasmína ukázaly, že tato herečka má Bezručům co nabídnout. Kromě Ondřeje Bretta, Milana Cimeráka a Kateřiny Krejčí měli všichni herci více rolí a především díky perfektním dobovým kostýmům nebyl divák z množství postav zmaten.

Ačkoliv divadlo a literární předloha láká především na příběh, ztvárnění příběh poněkud upozaduje, tedy forma přesahuje samotný obsah, což inscenací dodává osobité kouzlo. Tato hra se pravděpodobně nebude líbit úplně každému, ale pokud se nechají diváci unášet hereckým koncertem a nechají se vést režisérským záměrem, bude to pro ně jistě zážitek na dlouhou dobu, protože taková přestavení v mysli zůstávají.

Evelína Vaněk Síčová / Ostravan.cz / 23. 9. 2017